

mtatkki

Hungarian Academy of Sciences
Centre for Social Sciences
Institute for Minority Studies

A PDF fájlok elektronikusan kereshetőek.

A dokumentum használatával elfogadom az
[Europeana felhasználói szabályzatát](#).

DAWN THOMPSON

Az etnicitás technikái

Homi Bhabha a *DisszemiNáció. A modern nemzet ideje, narratívája és pereme* című tanulmányában a nemzet különös, megkettőződött és kettéhasadt idősíkját narrációként írja le. Az ily módon előállított szubjektumokról pedig azt írja, hogy:

egyrészt a nacionalista pedagógia történelmi »tárgyaiként« [kell elképzelnünk őket], mint akik olyan autoritást kölcsönöznek a diszkurzusnak, amely előre adott vagy megalkotott történelmi, *múltbeli* eredetre épül; másrészt olyan jelölési folyamatok »szubjektumai«, amely folyamatoknak el kell törölniük a nép-nemzet minden előző és eredeti jelenlétét, hogy demonstrálhassák a nemzet nagyszerű, élő alapelveit a jelenben: mint a *jelennek* azt a jelét, melyen keresztül a nemzet léte reprodukív folyamatként megváltásra lel és megismétlődik... A nemzetnek mint narrációnak a létrehozásában törés keletkezik a pedagógiai, folyamatos és összegző temporalitás és a performatívum repetitív, visszatérő stratégiája között. A törésnek e folyamatán keresztül válik a modern társadalom fogalmi ambivalenciája a *nemzet megírásának* terévé. (297, [92]*)

Ha a kanadai multikulturalizmust az etnicitás egyik technikájaként fogjuk fel, meg kell vizsgálnunk ennek a nemzetnek a megkettőzött és kettéhasadt narratíváját.¹ Mivelhogy a multikulturalizmus pedagógiai narratívája létrehozza és tartalmazza az etnikai kisebbségben levő szubjektumokat, etnikai performanciaként* – vagy inkább az etnicitás performanciájaként – magában hordozza az ellenállás lehetőségét is, amely a kanadai nemzet és multikulturalizmus újírását ígéri. Egy efféle kísérlet elsősorban a hagyományos felfogás újragondolását igényli, amely szerint az etnicitás az identitás statikus komponense.² Teresa de Lauretis szubjek-

* A szövegletes zárójelbe tett oldalszám a magyar kiadásokra vonatkozik – *a ford.*

¹ Jelen dolgozat egyik verziója elhangzott Charlottetown-ban, Prince Edward szigetén, a Kanadai Összehasonlító Irodalomtudományi Szövetség (Canadian Comparative Literature Association) 1992. május 26.-i találkozáján. Ez úton köszönöm a kanadai Multikulturalizmus és Állampolgárság Minisztériuma (Department of Multiculturalism and Citizenship Canada), valamint a kanadai Társadalomtudományi és Bölcsészettudományi Kutatói Tanács (Social Sciences and Humanities Research Council) támogatását.

* A tanulmány kulcsterminusának, a performansz szónak, a kontextustól függően különböző magyar megfelelőit használtam. Ezért gyakran meghagyom „performanciá”-nak, de a szövegben előfordul az „előadás” és a „teljesítmény” szó is – *a ford.*

² Hasonlóképpen gondolja át ezt Royce és Sollors. Kiegészítésképpen pedig lásd Kambourelt részletes elemzését a Kanadai Multikulturalista Törvényről.

tum-szemiotikája az etnicitás alternatív koncepcióját kínálja fel: ezek szerint az etnicitás nem más, mint reprezentáció, egy olyan konstrukció vagy performansza, amely beletartozik az azonosulások véget nem érő narratívájába. Az önmagasság technikáinak Michel Foucault által bevezetett fogalma azt szemlélteti, hogyan hoz létre Kanada multikulturalista ideológiája és politikája egy olyan pedagógiát, amely előállítja és politizálja az etnikai kisebbségben levő szubjektumokat. Foucault elmélete a vertikális mozaik koncepciójának újragondolását teszi lehetővé. De Lauretis és Foucault modelljeit szem előtt tartva jelen tanulmányban azt vizsgálom, hogy mi az emlékezet szerepe a különböző generációk során és az etnikai szubjektumok fenntartásában. Beatrice Culleton *In Search of April Raintree* (April Raintree nyomában) című regényének elemzésével az ellen-emlékezet* (*counter-memory*) egy olyan formájára utalok, amely a Bhabha által említett megkettőzött időkeretben, ennek a nemzetnek a multikulturalista narratívájában a politikai ellenállás lehetőségét teremti meg.

A kurrens etnikai-, faji- és osztálytudat, valamint a nemi öntudat-növekedés politikai tettekhez vezet, és módosítja az irodalmi kánonokat és intézményeket. A marginalizált csoportok egyik stratégiája az identitás-politika, amely szerint mindenkinek az egyéni identitása alapozza meg a politikáját. Az identitás-politika az én-reprezentációhoz való jog követelésére tett kísérlet. Ennek a stratégiának a sikeressége azonban kérdéses, ugyanis várhatóan szétdarabolja és elszigeteli egymástól a közösségeket, és esetleg a domináns forma megőrzéséhez vagy megisméltéséhez vezet. Posztstrukturalista szemszögből ez a tendencia eleve benne van az identitás fogalmában. Judith Butler szerint az identitást a politika alapjaként megőrizni azt jelenti, hogy továbbra is „a szubsztancia metafizikájában” maradunk. Ez ugyanis „egy olyan alanyi személyt feltételez, aki különféle lényegi és nem-lényegi tulajdonságokkal bír... Ez lényegileg úgy határozható meg, mint egy a nemiség előtti (és az etnikai, faji, osztály-jellegű szerepek kibontakozása előtti) szubsztancia vagy *mag* (*core*), vagyis a személy, amely az értelem, a morális mérlegelés, vagy a beszéd univerzális képességét jelöli” (10). Ha az identitás felülvizsgálatlan esszencialista pozíciókon alapul, akkor a politikája, legyen az rövid távon hatékony az alárendelt csoportok számára, azzal fenyeget, hogy kizárja vagy tévesen reprezentálja a kívülállókat, és elnyomja a más kisebbségi csoportokhoz tartozó egyedeket.

Mégis hogyan léphetünk fel a kisebbségi csoportok elnyomása ellen anélkül, hogy azonosítanánk politikai meggyőződésünk alapjait? Néha még az esszencia fogalmát elutasító teoretikusok is szükségesnek találják az identitás stratégiai használatát. Például, Gayatri Spivak, a dekonstruktív posztkoloniális kritikus elutasítja a szubsztanciális, lényegi identitás fogalmát. Mivelhogy azonban a dekonstrukció szükségszerűen részt vesz abban, amit dekonstruál, és ily módon maga is

* A terminust Török Gábor fordításában használom. Lásd MICHEL FOUCAULT: Nietzsche, a genealógia és a történelem. in: *Új írás* 1991/10. 70. – a ford.

nyitott a dekonstrukcióra, Spivak a legkevésbé sem találja célszerűnek, amikor egy kisebbségi csoport sajátos politikai célkitűzéseiről van szó. Nézete szerint ilyen esetekben „megkockáztathatjuk a lényegiséget” (*one might risk essence*), vagy megengedhetjük magunknak az identitás stratégiai használatát (205–08). Ez azonban mindig nyitott az afirmatív dekonstrukcióra, amelynek során szükségszerű egy meghatározott identitáson alapuló álláspont felvétele, mindig megkonstruálnak és ideiglenesnek, de az adott kontextusban szükségszerűnek bizonyul, és mindig adja magát saját dekonstrukciójához, különösen, ha ez egy neki alávetett pozícióból érkezik. Amennyiben szemiotikai vagy diszkurzív nézőpontból indulunk ki, és azt tételezzük fel, hogy a személy(iség) pontosan olyan nem lényegi tulajdonságok alapján jön létre, mint a nemiség, a faj, a szexuális orientáció vagy társadalmi osztály, akkor többé nem szükséges egy lényegi identitásra hivatkozni. Butlerhez és de Lauretishez hasonló elméletírók azt állítanák, hogy az identitás társadalmi viszonyokból keletkezik ideiglenes jelleggel állandó viszonyítás alapján. A politika tehát nem annak a kérdése, hogy szubsztanciális létezők megkövetelik érdekeik és jogaik szabatos reprezentációját. A politikai cselekvés sokkal inkább abból a feltételezésből indul ki, hogy ezek a létezők maguk is reprezentációk. Ily módon a politikai képviselő abból a felfogásból ered, hogy az emberi identitások megváltoztathatók, akárcsak azoknak társadalmi jelentése az ismétlés és az (eredeti helyükről való) elmozdítás segítségével (Butler 147–49). Ebből a nézőpontból az identitás stratégiai használata, vagy a lényegiség megkockáztatása szükségtelenné válik.

Ez nem a politikai tevékenység által megnyilvánuló szubjektum-pozíciók fontosságának a tagadása, hanem a posztstrukturalista elmélet és az alávetett csoportok politikájának összehangolására tett kísérlet. A multikulturalizmus aktuális koncepciójának nem az asszimiláció és az indifferencia az egyedüli alternatívája. A nemzeti identitás, és az általában vett identitás-politika megkérdőjelezésével, reményeim szerint, egy olyan alternatív politikai projektet tudok ajánlani, amelynek nem áll szándékában helyébe lépni az etnikai csoportok által saját maguk szakállára végzett munkának, hanem inkább lehetőséget kínál azoknak, akik azt választották, hogy a tulajdonnév kimúlása után az etnicitást a posztstrukturalizmus alapján gondolják el (lásd a Radhakrishnan).

De Lauretis szerint az emberi szubjektum reprezentáció által formálódik. Pier Paolo Passolinit idézi: „az életben, a gyakorlati létezésben... »magunkat reprezentáljuk, magunkat adjuk elő (*perform*)«” (Alice 49). Eco és Peirce szemiotikáját elfogadva, kritizálva és keverve azzal, amit Foucault az önmagáság technikáinak nevezett, de Lauretis az emberi szubjektumok kitermelődésének materialista és folyamatában értelmezett szemiotikai nézetét adja. Különbséget tesz a Peirce által példázott szemiózis (*semiosis*) és a saussure-i szemiotikán alapuló és a francia posztstrukturalista elméletek többsége számára alapul szolgáló szignifikáció (*signification*) között. Míg a szignifikáció lényegi diszkontinuitást feltételez a szimbolikus és a valós között, a Peirce-féle szemiózis az interpretáns (*interpretant*) és a szokás (*habit*) fogalmaival mégiscsak kapcsolódik az anyagi, a való világhoz. Egy

jel interpretánszt idéz elő (egy vele egyenértékű jelet, amely a szubjektum tudatában jelenik meg), ami módosítja a szubjektum szokását, azaz cselekvésre ösztönzi. A jeltől az interpretánsig, illetve a szokásig való elmozdulás fémjelzi azt, ahogyan a szignifikáció cselekvéssé fordítható át:

„[A] jelentéslánc (*chain of meaning*) ideiglenesen megakadhat azáltal, hogy valakinél, egy adott testnél, még inkább egy egyedi szubjektumnál leborgonyozódik. Miközben tehát jeleket használunk vagy interpretánsokat produkálunk, ezek jelölt hatásai (*significate effects*) át kell, hogy haladjanak rajtunk, minden egyes testen és tudaton, mielőtt hatással lennének vagy tettekké válnának a világban. Következésképpen a szemiotikai végtermékként értelmezett egyéni szokás egyszerre eredménye és feltétele a társadalmi jelentéstermelésnek.” (*Technologies* 41)

De Lauretis számára tehát a szubjektivitás az énnel a környezetével való szemiotikai interakciója alapján létrejövő jelentés-hatások, szokások, diszpozíciók, asszociációk és percepciók összességéből épül fel (*Alice* 182).

A leképezés (*mapping*) neurológiai és szemiotikai koncepcióinak összegzésével de Lauretis azt a folyamatot illusztrálja, amelyben a szubjektivitás létrejön, attól függően, hogy a percepciók és az elvárások hogyan hatnak egymásra a környezeti és társadalmi struktúrákkal való interakció során (*Alice* 183). Ehhez kapcsolódik az althusseri „*interpelláció* vagyis az a folyamat, amely során az egyén elfogadja és magáévá teszi a társadalmi reprezentációt, és ily módon számára valóság válik, még akkor is, ha valójában imaginárius” (*Technologies* 12).

A szubjektum-pozíció mindig ideiglenes, mozgékony és állandóan átalakulásra hajló. Egy kialakuló szokás véget vethet a szemiózis játékának azáltal, hogy a jelentéslánc elakad egy szubjektumnál, ez azonban csak egy ideiglenes zárlat (*Alice* 178). A szubjektum performatív. Az autonóm és koherens identitás humanista fogalmát de Lauretis az identifikációra cserélné: „azonosulni annyi, mint szubjektumként aktívan bevonódni egy folyamatba, egy viszonyrendszerbe” (*Alice* 141) – azonosulni annyi, mint létrehozni önmagammat valami máshoz képest.

Az én-reprezentáció tehát az önmagasság megkonstruálása, egy folyamatos narratív performansza (*performance*). Az, ahogyan Bhabha a nemzeti identitás kapcsán írja le ezt a folyamatot, kiegészíti de Lauretis nemiségről szóló munkáját. Bhabha szerint a szubjektum egyfelől a mindent meghatározó, domináns pedagógia által megalkotott pedagógiai szubjektum (vagy objektum), másfelől az a performatív szubjektum, amely a domináns pedagógia és az ezen kívül eső társadalmi viszonyok között ügyeskedik (*negotiate*). Így a performatív szubjektum megőrzi a cselekvés, a domináns pedagógiának való ellenállás lehetőségét azáltal, hogy ügyeskedik, válogat a különböző identifikációk között, és módosítja azt, amit újra és újra ismételnie kellene. A nemzetet belül, a nemzet által és a nemzet ellen(ében) a szubjektum állandóan újraíródik.

De pontosan hogyan konstruálódnak az etnikai különbségek és hogyan tartják azokat fenn éppen a multikulturalizmus segítségével nemzetünkben? És honnan származnak az etnicitás különböző konstrukcióinak terminusai? Foucault közvetve rámutat azokra a mechanizmusokra, amelyek feltehetően az etnicitás technikáit működtetik. Amikor a szubjektum „alárendelését” említi (Introduction 85), hangsúlyozza, hogy ennek a folyamatnak az a célja, hogy biztosítsa az állam fennmaradását. A *szexualitás történetében* például azt állítja, hogy éppen a szexről való beszéd, a szex diszkurzívva tétele teszi lehetővé a szex politizálását, pontosabban megrendszabályozását, ami a címkék megsokasodásához, a kategorizáláshoz, a határok felállításához és azok áthágásának szabályozásához vezetett. Ez hozta létre azt, amit Foucault szexuális mozaiknak nevez, ami által a szex „mindannyiunk javára” szabályozottá vált (24).

Nemcsak a szexet, hanem eredetileg a szubjektumot is az állam megőrzésére alkották meg. Az *önmagaság technikáiban* Foucault Platónt idézi: „ha [a tanító] megtanítja az embereket arra, hogy törődjenek önmagukkal, egyúttal arra is tanítja őket, hogy törődjenek a várossal” („Technologies” 20 [348]). Foucault azt vázolja fel, hogy hogyan használták a történelem folyamán az emlékezetet az önmagaság létrehozására, és hogy mindegyik használati módnak az volt a célja, hogy szem előtt tartsa ezt az entitást.

Ha egy rövid pillantást vetünk a kanadai multikulturalizmus történetére, feltűnő annak politikája és a Foucault által leírt szexuális szabályozás strukturális hasonlósága. A multikulturalizmus hivatalosan szóba hozza, vagy inkább a hivatalos diszkurzus részévé teszi az etnicitást. Ez a törvény természetesen egy magasabb szintű rendszerbe és hatalmi struktúrába illeszkedett, amely a dekolonizáció és a nemzetközi munkaerővándorlás globális mozgásával volt összefüggésben (Ramirez and Taschereau 384). Ennek ellenére az ország multikulturális politika- és ideológia-története olyan intézkedések története, amelyeket nyilvánvalóan és mindenek előtt arra szántak, hogy hatástalanítsák az etnikai feszültséget mintsem, hogy konstruktívan foglalkozzanak vele (Nourbese Philip 116). A politika a közelmúltban csak tovább bonyolódott azzal, hogy olyan alkotmányos törekvéseket is magába foglalt, melyeknek elsődleges célja a québec-i franciáknak és az őslakosoknak az egységes Kanadában tartása, mégpedig a lehető legkevesebb változás árán.

Két szociológus, Bruno Ramirez és Sylvie Taschereau a multikulturalizmus gyakorlati hatásairól szóló tanulmányukban úgy írják le annak történelmét, „mint a kanadai állam eszköztárának egyik kellékét, amivel a felmerülő elvárásokra reagált, amelyek a gazdasági fejlődés és a politika terén jelentkeztek” (383). Ismétlem, az állam megőrzése mindenek előtt való. Ramirez és Taschereau rámutat arra, hogy a multikulturalizmus a Kétnyelvűség és Kettős-kultúra Parlamenti Vizsgálóbizottságának (*Royal Commission on Bilingualism and Biculturalism*) hatására jött létre, amely az 1960-as években alakult meg a québeci zavargások lecsendesítésére, vagyis azért, hogy Kanada egészben maradjon. Mihelyt más etnikai csoportok kedvezőtlenül reagáltak Québec megkülönböztetett helyzetére, a kormány kialakította a kétnyel-

vúségen belüli multikulturalizmus politikáját. Ezt a québeciek közül sokan azért nem fogadták el, mert azt érezték, hogy ily módon ők csupán egy etnikai csoport lettek a sok közül. Más csoportok pedig azért tiltakoztak, mert a frankofónok továbbra is megkülönböztetett helyzetben maradtak. Szinte semmi nem változott azóta. Az őslakosok szintén visszautasították, hogy a multikulturalizmus alanyaiként kezeljék őket, és ezáltal csupán egy etnikai csoportként tekintsenek rájuk a többi közt, már csak azért is, mert ezt a státuszt valójában soha nem érték el, mivel-hogy – a helyzet iróniájából fakadóan – rájuk még mindig a gyarmatosító korból származó Indián Törvény (*Indian Act*) vonatkozik. Minden csoportnak megvan a maga indokolt nézőpontja. A sok vita és kompromisszum végsősoron két cél elérésében vezetett eredményre. Az egyik, az állam megőrzése, minden bizonnyal megérte a fáradságot, még akkor is ha ezzel egyidőben a másik malmára is hajtotta a vizet, hiszen az első hozzájárult a status quo megőrzéséhez: az angolszász kanadaiak és mindazok, akik ebbe a kategóriába beleillenek, domináns pozícióban maradtak.

Kezdetben, akárcsak a szexről való beszéd esetében, felborzolta a kedélyeket, ha valaki a multikulturalizmusról beszélt, ugyanis a status quo hívei megrökönyödtek, míg az ellenzői éppen hogy fellélegeztek hallatán. Az indulatok ellenére, és Kanada különböző csoportjainak együtt tartása érdekében, a multikulturalista politika kidolgozott egy olyan pedagógiát, amely ugyan a címkék elburjánzásához, kategorizációhoz és az etnikai határok élesebb körvonalazásához vezetett, de egyúttal hozzájárult ezen határok megszegésének szabályozásához (főleg azzal, hogy az asszimilációra buzdítás elkerülésével hallgatólagosan bátorította az endogámiát). A multikulturális ideológia tárgykörébe tartozik a bevándorlás politika, a népszámlálás kérdései, pénzügyi támogatás az etnikai szövetségeknek, és az Indián Törvény, amely leplezetlenül hierarchizálja az őslakosságot, miközben felhatalmazza az Indián Ügyek Minisztériumát (*Department of Indian Affairs*), hogy olyan politikát fogantosszon, amely homlokegyenest ellenkezik a multikulturalizmus céljaival (Frideres 99).³ A mozaik elnyomhatatlan gondolata a passzív tolerancia esztétikailag tetszetős metaforája volt, de keveset tett hozzá ahhoz, hogy a radikálisan egyenlőtlen helyzet megváltozzék.⁴

³ Annak ellenére, hogy számos kanadai szerint a multikulturalizmus ideológiája az őshonosokra is vonatkozik, a politika nem terjed ki rájuk. Ez a hasadás szélsőséges példája annak, hogy a multikulturalizmus tételesen egyenlőnek tartja a különböző etnikai csoportokat, a valóságban azonban ignorálja ezt a koncepciót. Ennek köszönhető, hogy a multikulturalizmus egyszerre lehet a dekolonializáció és a rekolonializáció törvénye, akárcsak az Indián Törvény (*Indian Act*). Talán mégis van okunk reménykedni, hiszen a szövetségi kormány tárgyalásokat kezdeményez a helyi önrendelkezés bevezetésére, és az Indián Törvény megszüntetésére.

⁴ Ha a „mozaik” metaforát annak amerikai párjával, az „olvasztótéggellyel” hasonlítjuk össze, láthatjuk, hogy (a multikulturalizmus technikai ellenére) a kanadai és az Egyesült Államokbeli kisebbségi csoportok aktuális tapasztalata feltűnő hasonlóságot mutat a tolerancia szintjén és a különbségek iránt mutatott tiszteletben (lásd Reitznél és Bretonnál).

„A társadalmi struktúrában belüli etnikai megkülönböztetés, amelyhez a mozaik fogalma vagy a multikulturalizmus végül is szükségszerűen elvezet, fontos aspektusa lehet a kiváltságos csoport által gyakorolt szociális kontrollnak” (Porter 71–72). John Porternek a vertikális mozaikról adott analízise, mint tudjuk, statisztikailag elavult és módszertanilag hibás mindjárt a kezdet kezdetén. Mindazonáltal nehéz tagadni, hogy kiindulópontja, miszerint politikai és gazdasági értelemben a kanadai etnikai csoportok nincsenek jelentőségükhöz mérten megfelelően képviselve, ma is érvényes. Talán más szögből kellene átgondolnunk a vertikális mozaikot. Először is frissítsük fel Porter adatbázisát. Peter Li *Ethnic Inequality in a Class-Society* (Az osztálytársadalmon belüli etnikai egyenlőtlenség) című 1988-as elemzése, amely a kanadai etnikai egyenlőtlenségről íródott, a mai adatok fényében tekinti Porter analízisét. Porterhez hasonlóan Li is kritikusan viszonyul a multikulturalizmushoz; úgy véli, hogy az egy idealisztikus politika, amely nem követi a valóságot (Li 9). Akárcsak Ramirez és Taschereau Li is úgy érvel, hogy a multikulturalizmus intézményei széleskörű kontrollt gyakorolnak az etnikai szövetségek felett azzal, hogy bármikor elzárhatják az anyagi támogatást, amennyiben azok nem a hivatalos prioritások szerint járnak el. Li hozzáteszi, hogy „a multikulturalizmus politikája inkább kiegészíti, mintsem hogy kétségbe vonná a munkaerőpiac működését azzal, hogy megerősíti az egyenlőségben való hitet” (10; kiemelés tőlem).

Az 1981-es népszámlálás és a Munkaügyi Egyenlőség vizsgálatára kirendelt parlamenti bizottság (*Royal Commission on Equality in Employment*) 1984-es adatai alapján Li rámutat azokra az összetett problémákra, amelyeket Porter elhanyagolt, és felfedi, hogy jövedelem és társadalmi hovatartozás kérdésében a vertikális mozaik hierarchiája viszonylag változatlan maradt. 1981-ben csakúgy, mint 1931-ben és 1951-ben a nyugat-európai és zsidó származású kanadaiak (kivéve a franciákat) vannak a legelőnyösebb gazdasági helyzetben. Utánuk következnek a dél- és kelet-európaiak, és végül a színesbőrűek (*nonwhites*). Még a különböző népszámlálási formanyomtatványokon szereplő kategóriák is sokat elárulnak a hierarchiáról.⁵ Li arra a következtetésre jut, hogy Porter vertikális mozaikja eltúlzott, és annak ellenére, hogy az etnicitás rendelkezik piaci értékkel, ez utóbbi nem befolyásolja a társadalmi hovatartozást. Porterrel ellentétben Li részletezi mindezek okát és hatását, azt azonban fenntartja, hogy az etnicitás által meghatározott társadalmi rétegzettség még mindig létezik (139).

⁵ Porter revíziója és kritikai értékelése során Li munkáját az is bonyolítja, hogy változnak a népszámlálás során megjelenő kérdések és kategóriák. Az alábbi kategóriák sorrendje a vertikális mozaikban betöltött szerepüknek felel meg:

Porter (1931, 1951): brit – zsidó – francia, német, holland – skandináv – kelet-európai – olasz – japán – más közép-európai – kínai és őshonos indián.

Li (1981, 1984): zsidó – nyugat-európai (kivéve a franciákat) – dél-európai – kelet-európai – kínai és fekete – őshonos indián.

Porterre nem jellemző a Foucault-féle hatalom-felfogás, de multikulturalizmus kritikája, és azoké, akiket ez megihletett, Foucault felől radikalizálható. „A rend iránti általános társadalmi szükséglet hozza létre a hatalmat” – ez nem Foucault, hanem Porter (202) kijelentése. Foucault viszont részletesen kifejti, hogy a hatalom hogyan termeli ki a rendet azáltal, hogy megformálja alárendeltjeit és felügyeli azokat. A hatalom tiltásként működik a törvényekben, a sokkal indirektebb mindennapi társadalmi hatása azonban a megfelelő módszerek, a normák felállítása és azok felügyelete révén „pozitív” visszhangot kapnak (Foucault, *Introduction* 82, 89). A multikulturális politika kétségtelenül kategorizáló, gyakran legjobb szándékai ellenére is fenntartja az egyenlőtlen gazdasági helyzetet, amikor az etnikai kisebbségben levő csoportokat arra bátorítja, hogy koncentráljanak nemzeti identitásukra és ennek megőrzésére, egyszerűen azért, mert a nemzeti identitás és gazdaság, bármennyire közvetve is, de kölcsönösen kapcsolódik egymáshoz.

Nyilvánvaló, hogy a multikulturalizmus szabályzó ereje, ahogy Foucault állítja, az alulról jövő hatalom példája, amely a családokban és a közösségekben hat (*Introduction* 94), mivelhogy ezek a csoportok az önfenntartásukért dolgoznak. Ily módon a multikulturalizmus hatalma „az erőviszonyok sokfélesége”, amelyek „pillanatonként újratermelődnek, minden szinten, pontosabban minden viszonyban egyik helyzettől a másikig” (*Introduction* 92–93).

Manapság az identitás-politika, a multikulturalizmussal karöltve, részben szabályzó folyamatként működik. Trinh Minh-ha szerint azok, akik domináns helyzetben vannak „egy olyan másságot akarnak, amely nem kérdőjelezi meg lényük és tevékenységeik alapját. A *romlatlan* afrikait, ázsiait vagy őshonos amerikaiakat kutatják, aki inkább a saját, *valódi* őshonos image-ével foglalkozik, az *igazán különbözővel*, mintsem olyan kérdésekkel, mint a hegemonia, rasszizmus, feminizmus vagy a társadalmi változás” (88).

Ez a mozaik azonban nem egyszerűen statikus és vertikális; a pedagógiai szerkezete hasonló Bhabha nemzetéhez, de a végtelenségig összetett és folyamatos átalakulásban van, hiszen minden örökösen változik a bevándorlás-politikától, annak sémáitól, a domináns attitűdökön keresztül, egészen az etnikai csoportokig, amelyek maguk is egyre inkább vagy egyre kevésbé tartják meg etnikai jellegüket. A poszt-kolonializmus és a rasszizmus manapság tovább bonyolítja az etnicitás kérdését⁶, és még csak az elején tartunk annak, hogy felismerjük, milyen hatásai vannak a nemiség és a társadalmi osztály közötti kapcsolatnak. A Kétnyelvűség és Kettős-kultúra parlamenti vizsgálóbizottsága által leírt „más etnikai csoportok” nemcsak

⁶ Nourbese Philip szerint: „[h]a fekete bőrű vagy, gyakran nem sokat számít, hogy lengyel, angol vagy olasz kanadai az, aki nem akar felvenni albéletbe. Az eredmény ugyanaz. És a multikulturalizmusnak” (jelenlegi formájában) „nincsenek válaszai a rasszizmusra... [H]a a multikulturalizmus nem kapcsolódik össze egy határozott rasszizmus elleni politikával, legjobb esetben továbbra is csak egy olyan mechanizmusként fog működni, amely által a bevándorlók átadhatják magukat az anyaországuk iránt érzett nosztalgikus szeretetüknek” (185–86).

beleíródnak a nemzetbe, hanem át is írják azt, hiszen minden hatalom magával hordozza a neki való ellenszegülést, ahogy Foucault is állítja (*Introduction* 95). Bhabha performatív szubjektumában benne foglaltatik ez a lehetőség. De Lauretis rámutat arra, hogy már a hegemon diszkurzusok peremén is megvannak a feltételek a többféle identifikációra, és hogy ezek az ellenszegülés lokális gócaiként mintegy „beleíródnak a mikropolitikai gyakorlatba” (*Technologies* 18). A militáns lendület egy része annak ellenére is felszínre tör, hogy a multikulturalizmus létrehozott egy szimbólum-értékű etnikai-kisebbségi elitet, amely a csoport képviselőjének szerepét eljátszó néhány személy számára társadalmi mobilitással is járt. Ezekről azonban elvárták, hogy az így kapott társadalmi felemelkedés fejében csatasorba álljanak saját csoportjuk militáns vagy radikális frakciójának visszaszorítására (Ramirez and Taschereau 401).

Ahelyett, hogy a társadalmi aktivisták azon dolgoznának, hogy megőriznék a multikulturalizmus és az olyan identitás-politika közötti együttműködést, amely arra biztatja az etnikai-kisebbségi csoportok tagjait, hogy magukat szubjektumként konstruálják meg, inkább magára a folyamatra kellene tekintettel lenniük, azokra a technikákra, amelyek előállítják és szabályozzák a szubjektumot, illetve arra a lehengerlő pedagógiára, amely által ez a szubjektum-képzési folyamat megíródik és továbbadatik. Ezzel a már említett aktivisták a képviselői politikától a politizáló képviselő felé mozdulhatnak el, oly módon, hogy az identitás nem szilárd alapként értelmeződne, hanem folyamatos és ismétlődő teljesítményként (*performance*), amelyhez idomulna maga a képviselői elv is, arra alapozva, hogy az elmozdulásból fakadó variációkban meg van az ismétlődő sémák lehetősége is. Butler szerint ez a megközelítés kiterjesztené a politika fogalmát, ami többé nem készen kapott szubjektumok (*ready made subjects*) állítólagos érdekeit szolgáló gyakorlatok sorozata lenne (142), hanem inkább a szubjektumok megkonstruálásának öntudatos folyamata.

Ha egyáltalán van valahol az identitásnak székhelye, akkor az az emlékezetben van. Mindazonáltal az identitás-politikát az a hagyományos felfogás alapozza meg, amely szerint az emlékezet egy olyan tárolóhely, amely a múltra összpontosít és biztosítja a szubjektum identitásának koherenciáját és kontinuitását. Ezzel az emlékezet ugyanolyan megszorításoknak van alávetve, mint az identitás-politika. Marlene Nourbese Philip, az afro-karibi kanadai író az emlékezet, és az ezen alapuló művészi termékek két típusát különbözteti meg. Elsőként a nosztalgikus emlékezetnek megfelelő művészi termékeket, mint a néptánc és a nemzeti(eskedő) előadás (*ethnic performance*), amely idegen környezetben pusztán csak a hagyományörzés kedvéért létezik. Nourbese Philip és más etnikai-kisebbségben levő írók – ld. pl. Škvorecký – szerint a Multikulturalizmus Minisztériuma leginkább ezt a fajta művészetet támogatja (186). Az író szerint létezik egy másik típusú, a szubverzív emlékezetnek megfelelő művészi termék, amely „egyfajta kinetikus minőséggel rendelkezik, és tettekre készíten bennünket” (20). Ez az emlékezet arra sarkallja a művészeket, hogy „valami új alkotásának a reményében építsenek arra a kultúrára,

amit a korábbi nemzedékek rájukhagytak” (116–117). Az az etnicitás, amely az emlékezet eme típusára alapoz, a passzív nemzeti(eskedő) előadás (*ethnic performance*) helyett, az etnicitást mint eleven teljesítményt (*a performance of ethnicity*) állítja elének.

Ez a performatív emlékezet kapcsolatba hozható az ellen-emlékezet foucault-i terminusával. *Nietzsche, a genealógia és a történelem* című írásában Foucault a történelem olyan használatáról beszél, „amely mindörökre megszabadul az emlékezés metafizikai és antropológiai modelljétől. Arról van szó, hogy a történelemből amolyan ellen-emlékezetet csináljanak, létrehozva az időnek egy egész más formáját” (160 [70]).

Az ellen-emlékezet a genealógiai módszer alapját képezi, amelyet Foucault az önmagaság technikáinak feltérképezésére használ. Az önmagaság technikáiról írott művéhez hasonlóan azonban az ellen-emlékezetéről alkotott nézete sem kidolgozott; pusztán csak támogatja a társadalmi és a személyes emlékezet és történelem egymáshoz való viszonyának különböző lehetőségeit vizsgáló spekulációkat. Bhabha, de Lauretis, Nourbese Philip és Foucault hiányosságait figyelembe véve létrehozhatunk egy etnikai ellen-emlékezetet, az etnikai emlékezet politikáját. Ahol az emlékezet mint gondolat – aktív és forradalmi. Ez az emlékezet átírhatja az én és az identitás fogalmait kimozdítva ezáltal az etnicitás és a multikulturalizmus aktuálisan meghatározó koncepcióit. Az etnikai ellen-emlékezet mint narráció, azaz mint törés a pedagógiai vagy nosztalgikus emlékezet folyamatos és összegző időbelisége és a performatív emlékezet repetitív és visszatérő stratégiája között, a jövő felé irányuló ígéretté válik (az emlékezet mint ígéret vizsgálatához lásd Derrida írásait).

Ez a folyamat-jellegű ellen-emlékezet lehetővé teszi a társadalmi valóság megváltoztatását, hasonlóan de Lauretis javaslatához, aki az identitást azonosulások sorozataként írja át. Utat enged a különböző etnikai ellen-emlékezet rendszerek, a nemzeti emlékezet-színházak⁷ tanulmányozásának, egy olyan vizsgálódásnak, mely arra irányul, hogy milyen kapcsolat van az emlékezet, a narráció, a narrativitás között, illetve hogyan alakul ezek alapján a folyamatban levő szubjektum- és a szemiotikai környezet-alkotás interakciója. Ez az ellen-emlékezet nem egy formációra korlátozódna, sokkal inkább az emlékezet, a szubjektivitás, a történelem és az idő bármilyen politizált újragondolására vonatkozik.

Beatrice Culleton, mesztic író könyvében példát találhatunk az ellen-emlékezetre. Korábban azt írtam, hogy az őslakosok egyszerre részei és kivetettjei a multikulturalizmusnak. Így is kell felfognunk helyzetüket – mint önrendelkezéssel bíró népeiséget – mégis történelmük megmarad a multikulturalista ideológia (vagy éppen politika) részének. Ha sor kerülne a multikulturalizmus átírására tágabb

⁷ Az etnicitás elméletírói közül néhányan azt állítják, hogy az etnicitás manapság sokkal jobban függ az „etnikai gettók” strukturális feltételeitől, mint az „Óhaza” emlékezetétől (Li, *Race* 11). Az etnikai ellen-emlékezet egy olyan területi retorika (*spatial rhetorics*) alapján működhet, amely a klasszikus *ars memoria*-ra épül (lásd Yates-t). Jelen tanulmány egy folyamatban levő nagyobb munka részét képezi, amely a nem-euklideszi emlékezetet, az azonosulásokat és a társadalmi aktivizmust vizsgálja.

értelemben használnánk, úgy hogy el kellene ismerje az őslakosok jogait anélkül, hogy rájuk is vonatkozna. A kanadai irodalom- és a kultúratudományokra jellemző törekvés ellen lépek fel, amikor egy mesztic szerző írását hozom fel példaként az etnikai ellen-emlékezetre. Ezek ugyanis vagy különállóként kezelik az őslakosok irodalmát vagy, ami gyakrabban fordul elő, egyáltalán nem veszik figyelembe méghozzá éppen azért, mert megérdemelné, hogy önmagában tekintsük. Jóllehet bizonyára léteznek érvek arra, hogy ezt az irodalmat különállóként kezeljük (lásd Emberley 18–19), az Indián Törvényhez hasonlóan, amely nem szolgált az őslakosok előnyére, ez az elkülönítés is gyakran hozza hátrányos helyzetbe a őshonos írókat. Ez az oka annak, hogy munkáikat kevesen ismerték, és ritkábban szerepeltek az egyetemi irodalmi oktatás anyagában, és emiatt nem foglalkoztak velük azok, akik maguk nem őslakosok. Reményeim szerint az asszimiláció és a gettósítás ellen hat az a belátás, hogy Kanadában az őslakosság nem egyszerűen csupán egy etnikai kisebbségi csoport a többi közül, hanem egy olyan erő, amely hozzájárult a nemzet multikulturális narratívájához.

Beatrice Culleton alig leplezett önéletrajzi ihletettséű regénye, az *April Raintree nyomában* lassan helyet kap a kanadai irodalmi kánonban (Grant 128).⁸ Az értékelő irodalomkritika nem fogadta elismerően a regényt – didaktikusnak, stilisztikailag hibásnak és egyszerűsítőnek tartották (lásd Cameron, Grant és Russel). A Kanadában dúló szexizmus és rasszizmus hatásos és realiztikus leírása miatt viszont dicsőően értékelték. Úgy látom, hogy a hagyományos irodalomkritikai megközelítések nem világítják meg a regény radikálisabb hatásait. Ha megfigyeljük, hogyan működik az emlékezet rendszere, látható, hogy ez a látszólag önéletrajzi ihletettséű regény egyszerre alapoz a szájról-szájra terjedő (*oral memory*) és az autobiografikus emlékezetre. Éppen ezért a szöveg – akárcsak egy fejből előadott szöveg (*oral text*) – nem egy elkülöníthető és analizálható tárgy, amelytől kritikai távolságot lehet tartani, hanem inkább egy esemény rekonstrukciója (Ong 99), egy performansz (*performance*).⁹ A szóbeliségnek és az írásbeliségnek ez a keveréke nemcsak az önéletrajzi szubjektumot bontja meg, hanem azt az episztemológiát is, amely egy effajta szubjektum alapját képezi.

⁸ A szóbeliség, az írásbeliség és a szubjektivitás közötti viszonyt sokkal részletesebben a Type-writer as Trickster: Revisions of Beatrice Culleton's *In Search of April Raintree* (A szélhámos írógép – változatok Beatrice Culleton *April Raintree* nyomában című regényére) című írásomban fejtem ki.

⁹ Az itt használt *szóbeliség* (*orality*) és *írásbeliség* (*literacy*) terminusokat, valamint ezek sajátosságait Walter Ong hasonló című művéből vettem. Ong általános és determinista munkájának természetesen megvannak a maga korlátai. Ruth Finnegan, például az *Orality and Literacy* (Szóbeliség és írásbeliség) című művében az Ong érvelésének alapjául szolgáló szóbeliség/írásbeliség oppozíciót problematizálja, és olyan idézeteket hoz fel példaként, amelyek nem felelnek meg a szóbeli alkotások Ong által felsorolt jellemzőinek. Mindazonáltal Finnegan azt állítja, hogy igenis vannak azonosítható minták, és ezek alapvetően megtalálhatók a szóbeli alkotásokban. Az Ong-féle jellemzők átmeneti kiindulási alapként szolgálnak, és úgy gondolom, hogy az *April Raintree* nyomában az oppozíciók dekonstrukciójával egészíti ki Finnegan munkáját.

Ha egyszerűen csak azt állítjuk, hogy a regény egy szájról-szájra terjedő kultúra emlékezetét viszi tovább, hogy nem más, mint a töredékeiben fennmaradó szóbeliség példája, az emlékezet hagyományos értelmezésvonalába helyezzük a szöveget. Az orális hagyományra emlékeztető szövegjellemzők azonban ebben az esetben nem pusztán egy elsődleges szóbeli kultúra maradványai. Sokkal inkább egy olyan komplex keveredésről, szóbeliség és írásbeliség olyan „összefonódásáról” (Emberley 93) van szó, amelyben az előbbi az utóbbi felől olvasódik. És ami ebben a legérdekesebb, hogy a regény azon aspektusai, amelyek jellegzetesen a szóbeli előadás (*oral performance*) vagy emlékezet sajátosságai lehetnének, azok kifejezetten az írás aktusának tematizálásában és az írott szó megjelenítésében mutatkoznak meg. Ily módon ezek a jellemzők az ellen-emlékezet egy olyan formájának nevezhetők, amelyben keresztezi egymást a töredékes és a másodlagos szóbeliség (Ong 135–36), a múlt és a jövő. Ez az ellen-emlékezet a hagyományos felfogáson túl azt a viszonyt is módosítja, ami az emlékezet mint tudás (vagy a tudás emlékezete) és az ismeret között fennáll (Ashcroft, Griffiths és Tiffin 81).

A nyelv orális hagyományoszerű használatában gyakran találkozunk azzal, hogy a megnevezés hatalmat gyakorol a megnevezett tárgy felett, nem tükrözik, hanem inkább irányítják a valóságot (Ong 32–33, 46). Lenore Keeshig-Tobias szerint az őslakosok irodalma (*Native literature*) „a szót nem feltáruló igazságként, hanem a megismerés ideiglenes és részleges folyamataként fogja fel, és olyan eseményszerű szövegek létrehozására törekszik, amelyek az igazságot értelmezésként alkotják meg, és nem úgy, mint a nyugati mimetikus tradícióban, ahol az igazságot előre meghatározott ismeretként fedik fel”. (parafrazálja Godard 184). Az *April Raintree* nyomában dekonstruálja a szóbeliség és írásbeliség emlékezete közötti oppozíciót, és ezzel egy olyan episztemológiai folyamatot indít el, amelyben Bhabha pedagógiai és performatív szubjektumához hasonló hasadt szubjektum jön létre azáltal, hogy egymás mellé helyeződik a narrációban kibomló átmeneti, részleges és lokális igazság (Godard 221; Emberley 150) és egy általánosított, eleve létező igazság.

Első ránézésre úgy tűnik, hogy Culleton az önéletrajz hagyományos európai műfaját alkalmazza. Az egyes szám első személyben írott *April Raintree* nyomában egy fiatal mesztic nő és lánytestvére, Cheryl életének krónikája. A lányokat korán elszakítják alkoholista szüleiktől, és más-más nevelőszülőkhöz kerülnek. Tartják a kapcsolatot, és Cheryl levelei és iskolai beszámolóí alkotják a szöveg egy részét. Mivelhogy más környezetben élnek, és fizikai felépítésük sem hasonló, másként viszonyulnak a származásukhoz is. A sötét bőrű Cheryl büszke lesz mesztic származására, és fiatal felnőttként övéi megsegítésének szenteli magát. April, akinek bőre elég világos ahhoz, hogy akár fehérnek nézzék, és akivel rasszista nevelőcsaládja erőszakosan viselkedik, elutasítja őshonos mivoltát. Házassága révén egy jómódú, fehér családba kerül, és a lánytestvérek elszakadnak egymástól. A rasszizmus azonban tönkre teszi a házasságát, és miután elválik férjétől, visszamegy szülőhelyére, Winnipegbe, ahol megtalálja Cherylt. Húgát csaknem teljesen ösztörtötte a környező elnyomás és a szülők nyomdokaiba lépett. Miközben segíteni

próbál Cherylnek élete megváltoztatásában, Aprilt összetévesztik hűgával és megerősöklják. A regény Cheryl öngyilkosságával zárul; Aprilre hagyja a kicsi fiát és a naplóját (amely szintén a narratíva részét képezi). Hűga gyermeke és szavai segítik Aprilt abban, hogy elfogadja és büszke legyen mesztic származására.

A szövegben önéletrajzi emlékezetéről van szó, hiszen a gyerekkori emlékek felülvizsgálatának folyamatát foglalja össze, hogy a főhős másként tekintszen életére. A regény az *Emlékek* szóval kezdődik. És aztán: „Vannak emlékek, amelyek szétfoszlanak... És van, amelyik tovább kísért. Azt hiszem, jobb, ha visszagondolok az életemre, mielőtt tovább mennék” (9). Az önéletrajzi emlékezet sajátos emlékezet-típus: hagyományos linearitása által létrehozza és megerősíti a szubjektum koherenciáját (lásd Gusdorf). A szóbeliségre jellemző emlékezet ezzel szemben kollektív (Ong 54–55), a szóvá tett gondolat közlésre termett, és a dialógusban teljesíti ki magát. Az *April Raintree nyomában* a személyes, önéletrajzi emlékezettől eljut a szóbeliségre jellemző kollektív emlékezethez (Emberley 162). Cheryl írott levelei, beszédei és naplója során April és Cheryl hangja hol dialógusban, hol pedig vitában fonódik össze. Gyakran ugyanannak az eseménynek különböző változatait írják le, máskor pedig mintegy kiegészítve egymást a mesztic identitás két oldalát mutatják meg. Ez a szóbeli alkotásokra jellemző agonizáló, kommunikatív forma (Ong 43–44) ebben az esetben kifejezetten írott szövegek, elsősorban Cheryl szövegeinek eredményeként jön létre.

Talán nem meglepő, hogy a narratíva végkövetkeztetése az emlékekhez tér vissza – Cheryl öngyilkossága után April elolvassa testvére naplóját és emlékezni kezd. „Emlékei visszatérnek, [Cheryl] hangja, ahogyan a Pow Wow-n előadta azt a hatásos beszédét...”; „Elárasztottak az emlékei” (226; kiemelés tőlem): nem a róla való emlékek, hanem az ő (Cheryl) emlékei. A regényben közösségi emlékezet működik, és az identitás is kollektív, hiszen April a „népünkben”, közösségi kultúrájában találja meg önmagát.

A szóbeliség kollektív emlékezetéről úgy tartják, hogy mellőzi és kiküszöböli azokat a tényeket, amelyek az aktuális igények felől nézve már nem hasznosak (Ashcroft, Griffiths és Tiffin 81). Ezzel szemben az írott visszaemlékezés arra való, hogy rögzítse a múltat és a tényeket. Az *April Raintree nyomában* viszont rámutat arra, hogy az írott történelem nem olyan kötött, mint amilyennek látszik. A történelem revíziójának tekinthetjük, ahogy Cheryl szembekerül az iskolai történelem órákkal (57–58). A lány rámutat arra, hogy az írott emlékezet elfelejti azokat a tényeket, amelyeket a történelemkönyv írói haszontalannak tartanak, és hogy a felejtés a gyarmatosítók általános gyakorlata. Diákként írott beszámolóik igazolják, hogy lehetséges a tények újrafelfedezése és az előítéletek módosítása. Ez a revizionista történelmi emlékezet egy jövő-orientált ellen-emlékezet.

Másként meggyégbe az emlékezet revíziója a szóbeli és az írásbeli alkotásokban. Egy szóbeli előadás (*oral performance*) szükségszerűen sokkal gördülékenyebb, mint az írott szöveg: minden előadás (*performance*) az előzőek átdolgozása és az elmondás maga mindig az adott helyzethez és hallgatósághoz igazodik (Ong 60). Tulaj-

donképpen elmozdításon alapuló ismétlésről van szó, amely egy bizonyos hatás elérése érdekében más-más változatokat hoz létre. Pontosan ez indokolja a regény revízióját. Az *April Raintree nyomában* első megjelenése után egy évvel a javított kiadás *April Raintree* címmel jelent meg. A revíziót Manitoba Oktatásügyi Minisztériumának Őshonos Oktatási Irodája (*Native Education Branch of Manitoba Education*) vizsgálta felül, és miként az várható volt, egyszerűsödött a szókészlet, csiszoltabb lett a stílus, valamint cenzúra alá került az erőszak és obszcenitás, különösen a megerőszkolás-jelenetben. Hangsúlyozom azonban, hogy a szóbeli alkotásokra jellemző tulajdonság, mely szerint a mondandó a hallgatóság függvényében alakul, itt írásban valósul meg, hiszen egy új szöveget, vagy az eredetinek egy új változatát közölték a fiatal közönséghez való igazodás szándékából. Ezzel az átdolgozással a második regény sokkal inkább közösségivé lesz, mivelhogy az iskolai osztályközösségeknek szánt változat felülvizsgálatát a közösség reprezentatív intézménye, a kormány végezte. A regény olvasása tehát többé nem egyéni, individuális tevékenység.

A szóbeli előadás (*oral performance*) átdolgozásai és javításai mások, mint a nyomtatott szöveg esetén. A kimondott szót nem lehet eltörölni. A szóbeli előadásokban kerülnek a javításokat, és a hibák beépülnek az elmondásba (Ong 104). Ezzel szemben az írott hibák kitörölhetőek és teljesen eltüntethetőek. Amikor egy már kiadott munka kerül átdolgozásra, a javított kiadás általában átveszi az előzőnek a helyét, mivelhogy jobbnak és korszerűbbnek számít. Nem feltétlenül ez a helyzet az *April Raintree nyomában* és az *April Raintree*-vel. A két kiadás más-más hallgatósághoz szóló előadás. Egyik sem végső változat. A szóbeli előadásokkal ellentétben a két regényt össze lehet hasonlítani, és így az eredetiben levő „hibák” felidézhetőek a javított kiadásban.

A szóbeli előadás inkább helyzet-függő, mint absztrakt, inkább jellemző rá, hogy empátikus és résztvevő, mint hogy objektíve távolságtartó lenne (Ong 49, 45). A regény akkor a legsikeresebb, ha az olvasó megengedi magának, hogy ne pusztán kritikusan, hanem érzelmileg is reagáljon rá. Az *April Raintree nyomában* valójában arra biztatja az olvasót, hogy két szubjektumra hasadjon: hatékony didaktikája egy olyan ideális olvasót alkot meg, aki azonosul a főszereplő-narrátorral, megfigyelő és résztvevő is egyszerre. Ily módon tudatosan részt vehet abban, ahogyan olvasóvá válik, és megíródik a regényben.

A regény arra is kitér, hogy a nemzet hogyan írja meg a szubjektumot, hiszen April és Cheryl a de Lauretis által leírt identifikációs folyamatban vesz részt. A két testvér a pedagógiai és a performatív szubjektum közötti különbséget is illusztrálja. Mind a ketten más-más csoporttal azonosulnak, és annak megfelelően próbálják megkonstruálni magukat. April a rasszista ideológia pedagógiai tárgyává válik, Cheryl pedig megpróbálja megtalálni azt a pontot, ahonnan ellenszegülhet ennek az ideológiának. A végeredmény azonban nem ilyen egyszerű: Cheryl az, aki megadja magát a mindent meghatározó rasszista pedagógiának azáltal, hogy narratívája végső soron azt reprodukálja, amit a szociális munkás „a őshonos lány

szindrómának” nevez (66–67). A nyitott befejezés és az ambivalens következtetés kimozdítja ezt a fonák helyzetet, vagy legalábbis azt sugallja, hogy különböző azonosulási lehetőségek vannak: Aprilnek nincs stabil identitása.

Ebben az ellen-émlékezetben semmi sem rögzített. *April Raintree* mint önéletrajzi szubjektum, vagy a szóbeliség szubjektuma (*oral subject*), mint önéletrajz vagy fikció, eredeti vagy javított kiadás, élőszóval elmondott vagy írott szöveg nem rendelkezik meghatározható identitással, és emiatt az olvasó nem tudja eldönteni, hogy egy eleve adott igazság leírásával vagy egy folyamatos átdolgozás alatt álló előadással (*performance*) szembesül. A regény két kulturális rendszer komplex kereszteződési pontján helyezkedik el, és nemcsak didaktikus tartalmával, hanem ismeretelméleti stratégiájával is a társadalmi változást akarja elérni. A szóbeliségre jellemző episztemológia irodalmi manipulációjával módosítja a hagyományos értelemben vett emlékezet funkcióját úgy, hogy a jövőbeli társadalmi változások felé fordul és átalakítja az olvasó szubjektum emlékezetét, az etnikai kisebbség identitásának domináns pedagógiáját és a reprezentáció folyamatát. A regény nem magyarázza meg, hogy mi az ellen-émlékezet, hanem megteremti a benne való részvétel feltételeit, azaz egy performatív, narratív, nem-mimetikus episztemológiát kínál.

Úgy tűnik, hogy az etnicitás technikájaként jelentkező multikulturalizmus pedagógiai narratívája és a mostanság divatos különbözőség-politika egyre fokozódó és bénító szétdarabolódáshoz vezet. Mindazonáltal nem a szétbomlás, az asszimiláció vagy a közöny az egyedüli lehetőség. Az *April Raintree nyomában* jelen elemzése a különböző ellen-émlékezeti formák közötti kapcsolódásokat mutatja meg. Lehetséges kell legyen a multikulturalizmus megvalósítása, mégpedig a leginkább úgy, hogy folyamatos elmozdítással, módosításokkal újra és újra megismételjük. Nem elég, hogy a domináns önreprezentációhoz és az ehhez kapcsolódó politikához hozzáadjuk a különböző etnicitásokat, fajokat, társadalmi osztályokat vagy nemeket, hiszen, miként Spivak rámutatott, ha ezeket az elemeket megfontoltan részévé tesszük a domináns felfogásnak, akkor az radikálisan és végérvényesen módosulni fog.

(Dawn Thompson: *Technologies of Ethnicity*. In: *Writing Ethnicity. Cross-Cultural Consciousness in Canadian and Québécois Literature*. Ed. By Winfried Siemerling. Toronto, Ontario, 1996, 51–59.)

Fordította: Darabos Enikő

- ASHCROFT, BILL, GARETH GRIFFITHS AND HELEN TIFFIN: *The Empire Writes Back: Theory and Practice in Post-Colonial Literatures*. New Accents. London: Routledge, 1989.
- BHABHA, HOMI K.: DissemiNation: Time, Narrative and the Margins of the Modern Nation. in: *Nation and Narration*. Ed. Bhabha. New York: Routledge, 1990. 291–322. A tanulmányból magyarul megjelent rész: DisszemiNáció. A modern nemzet ideje, története és határai. Ford. Sári László. in: *Narratívák 3*. Kijarat Kiadó, Budapest, 1999, 85–121.
- BUTLER, JUDITH: *Gender trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge, 1990.
- CAMERON, ANNE: Métis Heart. Review of *In Search of April Raintree*, by Beatrice Culleton. in: *Canadian Literature* 108 (1986): 164–66.
- CULLETON, BEATRICE: *April Raintree*. Winnipeg: Pemmican, 1984.
- CULLETON, BEATRICE: *In Search of April Raintree*. Winnipeg: Pemmican, 1983.
- DE LAURETIS, TERESA: *Alice Doesn't: Feminism, Semiotics, Cinema*. Bloomington: Indiana UP, 1984.
- DE LAURETIS, TERESA: Technologies of Gender: Essays on Theory, Film and Fiction. in: *Theories of Representation and Difference*. Bloomington: Indiana UP, 1987.
- DERRIDA, JACQUES: *Mémoires pour Paul de Man*. Paris: Galilée, 1988. Magyarul: *Mémoires Paul de Man számára*. Ford. Simon Vanda. Józsoveg könyvek, Budapest, 1998.
- EMBERLEY, JULIA: *Thresholds of Difference: Feminist Critique, Native Women's Writings, Postcolonial Theory*. Theory/Culture Series 14. Toronto: U of Toronto P, 1993.
- FINNEGAN, RUTH: *Literacy and Orality: Studies in the Technology of Communication*. Oxford: Blackwell, 1988.
- FOUCAULT, MICHEL: An Introduction. New York: Random, 1978. Vol.1. in: *The History of Sexuality*. Trans. Robert Hurley. 3 vols. 1978.
- FOUCAULT, MICHEL: Nietzsche, Genealogy, History. in: *Language, Counter-Memory, Practice*. Ed. Donald F. Bouchard. Trans. Bouchard and Sherry Simon. Ithaca: Cornell UP, 1977. 139–165. Magyarul: Nietzsche, a genealógia és a történelem. Ford. Török Gábor. in: *Új írás* 1991/10. 61–72.
- FOUCAULT, MICHEL: Technologies of the self. in: *Technologies of the Self: A Seminar with Michel Foucault*. Ed. Luther H. Martin, Huck Gutman, and Patrick H. Hutton. Amherst: U of Massachusetts P, 1988. 16–49. Magyarul: Az önmagaság technikái. Ford. Kicsák Lóránt. in: Michel Foucault: *Nyelv a végtelenhez* (szerk. Sutyák Tibor), Latin Betűk Kiadó, Debrecen, 1999. 345–370.
- FRIDERES, JAMES S.: *Policies on Indian People in Canada*. Li, ed. 98–119.
- GODARD, BARBARA: The Politics of Representation: Some Native Canadian Women Writers. in: *Canadian Literature* 124–25 (1990): 183–225.
- GRANT, AGNES: Contemporary Native Women's Voices in Literature. in: *Canadian Literature* 124–125 (1990): 124–32.

- GUSDORF, GEORGES: Conditions and Limits of Autobiography. in: *Autobiography: Essays Theoretical and Critical*. Ed. James Olney. Princeton UP, 1980. 28–47.
- LI, PETER S. (ed.): KAMBOURELI, SMARO: The technology of Ethnicity: Law and Discourse. in: *Open Letter* 8th ser. 5–6 (1993): 202–17.
- LI, PETER S.: *Ethnic Inequality in a Class Society*. Toronto: Thompson, 1988.
- LI, PETER S. (ed.): *Race and Ethnic Relations in Canada*. Toronto: Oxford UP, 1990.
- NOURBESE PHILIP, M.: *Frontiers: Selected Essays and Writings on Racism and Culture*. 1984–1992. Stratford, ON: Mercury, 1992.
- ONG, WALTER J.: *Orality and Literacy: The Technologizing of the Word*. New Accents. New York: Methuen, 1982.
- PORTER, JOHN.: *The Vertical Mosaic: An Analysis of Social Class and Power in Canada*. Toronto: U of Toronto P, 1965.
- RADAKRISHNAN, R.: Ethnic Identity and Post-Structural Différance. in: *The Nature and Content of Minority Discourse*. Special issue of *Cultural Critique* 6 (1987): 199–222.
- RAMIREZ, BRUNO, and SYLVIE TASCHEREAU: Les minorités: Le multiculturalisme appliqué. in: *L'ère des libéraux: Le pouvoir fédéral de 1963 à 1984*. Ed. Yves Bélanger, et al. Sillery: Presses de L'University du Québec, 1988. 383–404.
- REITZ, JEFFREY G., and RAYMOND BRETON: *The Illusion of Difference: Realities of Ethnicity in Canada and the United States*. Ottawa: Renouf, 1994.
- ROYCE, ANYA PETERSON: *Ethnic Identity: Strategies of Diversity*. Bloomington: Indiana UP, 1982.
- RUSSEL, JUDITH: Review of *April Raintree*, by Beatrice Culleton. *Queen's Quarterly* 94. 2 (1987): 191–93.
- ŠKVOŘECKÝ, JOSEF: Some Problems of the Ethnic Writer in Canada. A/Part: Papers for the 1984 Ottawa Conference on Language, Culture and Literary Identity. Ed. J. M. Bumsted. in: *Canadian Literature Supplement* 1 (1987): 82–89.
- SOLLORS, WERNER: ed. *The Invention of Ethnicity*. New York: Oxford UP, 1989.
- SPIVAK, GAYATRI CHAKRAVORTY: *In Other Worlds: Essay on Cultural Politics*. New York. Methuen, 1987.
- THOMPSON, DAWN: Typewriter as Trickster: Revision of *In Search of April Raintree*. in: *Intersexions: Issues of Race and Gender in Canadian Women's Writing*. Ed. Coomi S. Vevaina and Barbara Godard. New Delhi: Creative, 1996. 90–105.
- TRINH, T. MINHHA: *Woman, Native, Other: Writing Postcoloniality and Feminism*. Bloomington: Indiana UP, 1989.
- YATES, FRANCIS: *The Art of Memory*. Chicago: U of Chicago P, 1996.